

CONTENTS

Introduction	7
CHAPTER I. Writing Praxis in the Voivodeship of Transylvania ...	15
I.1. Susana Andea, Documents' Preamble in Writing Praxis...	17
I.2. Susana Andea, From <i>Magister</i> to <i>Litteratus</i> in Transylvanian Medieval Writing.....	29
I.3. Adinel-Ciprian Dincă, Documents and Letters of the Transylvanian Bishops (13 th -16 th centuries).	47
CHAPTER II. Private Writing Praxis in the Principality of Transylvania	109
II.1. Avram Andea, Writs and Scribes on Hunedoara Domain during the 16 th -17 th Centuries.....	111
II.2. Avram Andea, Susana Andea, Writs and Scribes on Alba Iulia Domain during the 16 th -17 th Centuries	151
CHAPTER III. Aspects of Public Writing in the Principality of Transylvania	235
III.1. Livia Magina, Writing in the Rural Enviroment of Transylvania (16 th -17 th centuries). Preliminary	237
Abstract (Teodora Bonteanu)	275
Abbreviations	317
Bibliography	320
Index	343

Cuvânt introductiv

Lucrarea de față urmărește practicile scrisului în legătură cu o parte din tipurile de acte create în Transilvania secolelor XIII-XVII, din epoca voievodală până în cea princiară. Pluralitatea practicilor și a funcțiilor scrierii este surprinsă din perspectiva mutațiilor provocate în societate, fiind analizat atât accesul la textul scris, cât și consecințele difuzării și însușirii acestuia prin folosirea lui publică și privată. Studiile componente ale cărții surprind, rând pe rând, locul și semnificația preambulului actelor în practica scrierii, evoluția profesional-socială a scribilor de la categoria de magiștri la aceea de literați, caracteristicile documentelor create de cancelaria episcopală de la Alba Iulia, rolul scriptelor și a diecilor din cuprinsul domeniilor Alba Iulia și Hunedoara, totul completat de prezentarea scrisului în orizontul rural din Transilvania.

Cartea este structurată, prin cronologia proprie conținutului și prin natura și succesiunea studiilor componente, în două părți distincte, una consacrată epocii voievodale (sec. XIII- mijloc sec. XVI), alta celei princiare (mijloc sec. XVI- sec. XVII). Seria subiectelor abordate debutează cu prezentarea concepției filosofico-religioase asupra funcțiilor scrisului în societate, continuă cu analiza terminologiei de epocă privitoare la titulatura practicanților scrisului, demers ilustrat cu evoluția de la *magister* la *litteratus*, pentru ca apoi să se stăruie asupra funcționării cancelariei episcopale cu prezentarea tipurilor de scriere ale actelor specifice emise de episcopii transilvani. În cea de a doua parte a cărții, consacrată cu precădere practicilor scrierii private domeniiale, sunt reținute, ca studii de caz, datele înscrisurilor păstrate pentru marile domenii Hunedoara, respectiv Alba Iulia. Problematika acestora este completată cu aspectele de bază ale înscrisurilor publice din administrația comitatensă și sătească, fiind reținute și unele practici scripturistice ecleziastice și familiale, în strânsă corelare cu dezvoltarea sistemului școlar și a politicii educaționale în societatea urbană și rurală.

Această aparentă diversitate a subiectelor abordate nu face decât să le confere unitate prin caracterul lor complementar. Succesiunea și înlănțuirea chestiunilor investigate, deocamdată în această primă etapă a cercetării, explică și vrea să justifice atât structura cărții, cât și a concepției

autorilor asupra relației strânse care s-a statornicit între evoluția scrisului și a societății din Transilvania secolelor XIII-XVII.

Din perspectiva practicilor scrisului, este surprinsă reconsiderarea în epocă a sistemului valorilor culturale și sociale, respectiv promovarea unei noi atitudini față de educație și cultura scrisă. Ca urmare a acestor schimbări, s-a ajuns treptat ca noblețea înăscută să fie completată de una nouă, dobândită prin instrucție. Deoarece procesul a avut loc într-o societate marcată de numărul mare al neștiutorilor de carte, s-a ajuns ca scrisul să fie investit cu o valoare simbolică și sacră, așa cum rezultă din preambulul multor acte. De aici prestigiul și puterea scrierii, numărul tot mai mare al celor care înțeleg să profite de avantajele sale, ajungând să promoveze un nou tip de comunicare, să se bucure de prețuirea celor din jur și să beneficieze chiar de ascensiune socială.

Trecerea de la comunicarea orală și auditivă la cea scrisă și vizuală, atât în afacerile publice cât și în cele private, a permis înmagazinarea și conservarea informației pentru a putea fi transmisă la distanță în spațiu și în timp. Inovația a fost una radicală, îndreptățind afirmația că a marcat un moment de "fractură" între două lumi. Consecința principală a fost intensificarea difuzării practicilor scrisului în societate, începând de la instituțiile ecleziastice și centrale ale statului și coborând pe treptele ierarhice până la nivelul comitatului, satului și a domeniului feudal. Această schimbare se regăsește astăzi într-o impresionantă și diversificată producție scripturistică ce prefigurează în timp preludiul birocrăției moderne.

Analiza tuturor acestor mutații petrecute în societate și în mentalitatea mânăitorilor condeiului este realizată de autorii cărții pe baza actelor vechi emise de cancelariile vremii, atât laice cât și ecleziastice, a diferitelor registre domeniiale cu caracter de urbarii, inventare și socoteli, respectiv a actelor sătești, familiale și a însemnărilor pe cărțile bisericești. În general au fost lăsate pe dinafară scrierile literare și manuscrisele de cărți, întrucât acestea au beneficiat deja de cercetări fundamentale.

Valorificarea în exclusivitate a izvoarelor documentare a necesitat depășirea unor reale dificultăți cauzate de faptul că multe dintre acestea sunt inedite și păstrate în arhive din țară și din străinătate. În plus, prin vechimea lor și prin caracteristicile scrisului reclamă atât cunoștințe de paleografie și de limbă, cât și de diplomatică, sigilografie sau cronologie.

Spre deosebire de abordările de până acum ale scrisului medieval latin și maghiar din Transilvania, care au urmărit caracteristicile acestuia mai mult dintr-o perspectivă strict morfologică sau tipologică (particulari-

tăți grafice, tipuri de scriere, forme de transmitere a documentelor, formulare și categorii ale acestora), noi am încercat să surprindem alte componente. Astfel am acordat atenție în primul rând funcționalității scrisului și consecințelor răspândirii sale în societate, formelor și întrebuirii sale politice, ecleziastice, juridice și private, fără a fi ignorate interferențele cu studiile de paleografie, de limbă etc. Recunoaștem că am stăruit cu precădere asupra “uzurpării” scrisului pentru trebuințe seculare, fiind însușit de instituțiile etatice, de slujbașii laici dintre care nu puțini au ajuns să facă carieră și să fie nobilitați fie și numai pentru priceperea și competențele lor intelectuale.

În alt plan, pe lângă elementele de originalitate în abordarea spectrului de practici scripturistice din Transilvania secolelor XIII-XVII, am încercat să reținem și să introducem în circuitul științific mai multe documente inedite păstrate în arhive și biblioteci cu scopul vădit de a îmbogăți informația privitoare la subiect și de a permite unele nuanțări și completări ale rezultatelor investigațiilor de până acum.

Autorii sunt convinși că tematica și metodologia promovată în prezenta carte sunt de interes și deschizătoare de perspective generoase pentru cercetarea istoriei culturii medievale și premoderne din Transilvania. În același timp sunt conștienți de avantajele polarizării atenției specialiștilor în istoria lecturii și asupra studierii complexității și consecințelor trecerii de la comunicarea orală la cea bazată pe scriere. În altă ordine de idei, aceeași autori consideră că demersul lor analitic și interpretativ asupra modalităților de folosire a scrisului, fie și într-un trecut îndepărtat, poate interesa o categorie largă de specialiști, de la istorici și juriști, la filologi și pedagogi, fără a fi ocoliți nici cei preocupați de teoria comunicării și a informării.

Acestea sunt intențiile și gândurile cu care am pornit la realizarea cărții de față, urmând să continuăm cercetările și să consolidăm rezultatele la care am ajuns în cadrul mai larg al temei *Între public și privat. Practici ale scrisului în Transilvania (sec. XIII-XVII)*.